

INTRODUCCIÓ A LA RENDA BÀSICA
BLOC I : CAPITALISME, ESTAT DEL BENESTAR I GLOBALITZACIÓ,
UNA APROXIMACIÓ DES DE L'ECONOMIA CRÍTICA

1.- Una qüestió de metodologia

Parlar de capitalisme per a després introduir la proposta de la Renda Bàsica (RB) implica la necessitat de fer abstracció. Aclarim a continuació que entenem per fer abstracció el reduir la quantitat de variables als primers estadis de l'anàlisi per a, posteriorment, anar introduint-ne i, successivament, aproximant-se a la realitat. També es pot parlar d'aproximació.

Pensem que és necessari fer aquest exercici d'abstracció per facilitar la comprensió d'un mínim d'economia política per a, d'aquesta forma, entendre millor la conveniència de la RB.

Malgrat la possible efectivitat pedagògica d'aquest mètode, advertim ja que l'abstracció per sí mateixa no pot aportar el coneixement necessari per tal d'entendre les dinàmiques socials. Al llarg d'aquest bloc temàtic, anem a tenir en compte únicament factors econòmics, però, repetim, ho fem així únicament per qüestions metodològiques. Hem d'intentar saber fer la correlació dels factors econòmics i no econòmics que intervenen i són fruit de l'entramat social.

Centrarem la nostra atenció en la funció i les relacions que genera el treball assalariat: propietat dels mitjans de producció, configuració del Mercat de Treball, ... ; farem un breu repàs a la gènesi de l'Estat del Benestar i a l'orientació de les polítiques macroeconòmiques al llarg del darrer segle. Intentarem, per suposat, que resulte el menys àrid possible, però sense esperar que ningú surta d'ací fet un expert en res: la comprensió de la societat no es pot resoldre en un cap de setmana ni amb la lectura d'uns quants fulls. Pensem que és menester un estudi continuat i, imprescindible, la intervenció a la realitat.

Per a fer-nos una idea del que diguem, només un exemple: al parlar dels individus ens fixarem en el seu paper al com a treballadors assalariats, però deixarem de banda el seu paper com a consumidors, homes, dones, etc. Açò ho veurem millor a aquest paràgraf de les "Observacions sobre la Paràlisi de Desembre de 1.995":

el sortit ad hoc de personatges típics arribà al cim del absurde: el vaguista, l'usuari, el no vaguista, el consumidor, l'enquestat, l'estalviador, l'automobilista, ... Mentre el vaguista es manifestava, el no vaguista feia vaga per poder però en tant que usuari, era víctima heròica, mentre que el consumidor feia mala cara i l'estalviador estava inquiet, l'automobilista compartia l'automòbil, l'enquestat dubtava...

Al final del present escrit reprenem, breument, aquest tema, per tal de vincular aquesta "multiplicitat" d'identitats a la proposta de la RB.

2.- Un sistema econòmic

Al llarg del seu esdevindre històric, la humanitat ha anat canviant la forma d'organitzar el treball humà. L'organització del treball humà és el que anomenem sistema econòmic. Mai ha hagut al món un sol sistema econòmic; als diferents moments històrics han coincidit més d'un sistema

econòmic. Tantopoc els canvis de sistema s'han donat paral·lela ni homogeneament arreu del món.

Malgrat la coexistència de diferents sistemes, podem parlar de sistemes econòmics predominants als distints períodes de la història. Així, per exemple, podem apuntar els sistemes tribals comunals, l'esclavisme, el feudalisme i el capitalisme¹. El capitalisme és doncs un sistema econòmic més dintre de tots els possibles.

Parlar i estudiar el capitalisme o sistema capitalista (SK) no resulta gaire senzill per que a diari estem patint les seues conseqüències. La quotidianitat enterboleix la realitat fent que els trets més significatius del SK passen desprevinguts per a bona part de la gent.

El que s'ha de tenir clar per afrontar el seu anàlisi es que estem parlant d'una construcció sociopolítica. Es a dir el SK capitalista no és una referència científica, ni el resultat natural de l'esdevindre històric.

3.- Valor d'ús. Valor de canvi. Mercaderia

Pel que ací ens interessa anem a resaltar-ne dos trets:

- a) al SK els treballs de reproducció de la vida no tenen valor mercantil; aquests tipus de treballs queden relegats a un segon terme, sota el predomini del treball assalariat (aquell que es fa a canvi d'un salari)
- b) el SK necessita per al seu desplegament una societat de classes; d'una banda estarien els capitalistes (que posseeixen la riquesa i els mitjans de producció) i d'altra els obrers (que només tenen la seua força de treball)²

Si ens fixem en el primer tret veurem que te tot un reguitzell de conseqüències.

La primera ens la dona l'expressió "valor mercantil". Els objectes poden tenir un "valor d'ús"; aquest estaria relacionat amb la funció que aconsegueix un determinat objecte i les necessitats que cobreix. El valor d'ús és un valor subjectiu, pot variar molt d'una persona o comunitat a un altra. Posem per exemple un camió: per a un constructor d'un país europeu pot resultar molt útil per a transportar materials de construcció per a fer una casa, però per a una comunitat de l'Amazònia seria només un trasto donat que probablement no el puguen fer servir al seu poble per mancar les carreteres, aquests probablement transportarien millor els materials amb un ase. El capitalisme necessita acordar tota aquesta subjectivitat per fer funcionar un dels seus mecanismes: el mercat.

El mercat és l'espai al que s'intercanvien els objectes. A la nostra societat existeix una divisió del treball que provoca tothom no produeixca tot el que li cal per a viure. Aquest tret no és exclusiu del període històric que avarca el SK, quasi es podria dir que es dona des del neixement de l'agricultura³. La impossibilitat del total autoabastiment, sumada a altres factors (que no anem a tractar ací), dona peu a l'emergència del mercat com a espai on les persones han d'anar per satisfaure bona part de les seues necessitats. Els objectes que concorren al

¹Parlem sempre dels sistemes preponderants referits a Occident. També ens deixem ací moments concrets com ara el socialisme estatal.

²Tornem a dir que estem fent abstracció i que aquest escrit només cerca fer una ullada a l'organització material de la societat

³Al menys la divisió que ací ens interessa, en paraules de J. Zerzan "la divisió alienant".

mercat passen a ser mercaderies. El concepte mercaderia és molt important al SK. Per intercanviar mercaderies al mercat cal que s'acorden els diferents valors d'ús; com que el valor d'ús té una càrrega subjectiva important apareix un altre concepte: el valor de canvi. El valor de canvi és independent del valor d'ús i normalement s'expressa en diners.

Al SK el mercat esdevé el mecanisme de regulació de l'activitat social. La mercaderia és doncs la forma predominant al SK. El mercat i les mercaderies obeeixen a lògiques que res tenen a veure amb la reciprocitat o la justícia, la rendibilitat econòmica passa a ser l'objectiu dels intercanvis. El mercat només atén les demandes que van acompanyades de diners i la mercaderia es comporta pels dictats de la llei de l'oferta i la demanda.

4.- Treball assalariat. Classes socials

Hem dit més amunt que els treballs de manteniment i reproducció de la vida no tenen valor mercantil o de canvi. Efectivament, el SK deixa fora del mercat totes les tasques de reproducció i manteniment de la vida⁴. Açò no és per casualitat, la força de treball humana és, per simplificar, el “motor” de la producció de valor. Un dels objectius del SK és l'acumulació de capital per part dels capitalistes. Per aconseguir aquest s'ha de produir mercaderies amb valor de canvi per tal d'anar al mercat a canviar-les per diners. D'aquests diners una part va a parar a les persones treballadores⁵ i l'altra se l'apropien els capitalistes. La part que es queden les persones treballadores es diu salari i la que es queden els capitalistes es diu plus-vàlua. Açò, que hem simplificat molt, s'anomena procés productiu o laboral, segons autors (obrim parèntesi per recordar que som a un curset d'introducció i per al present bloc hem decidit partir del nivell més elemental) En aquest procés el capital es revaloritza, augmenta de valor. El treball que es fa al procés laboral no és més, ni menys, que el suport del procés de valorització del capital. Si al quantificar l'aportació del treball assalariat (el que es fa a canvi d'un salari) tinguérem que calcular el que aporta el treball reproductiu i de manteniment de la vida (val dir de la força de treball) la plus-vàlua que s'apropien els capitalistes seria infinitament inferior.

Hem parlat de la societat de classes i hem utilitzat el terme “capitalistes”. Anem a veure breument algunes implicacions d'aquests conceptes. Al dir que el SK és una societat de classes estem afirmant que el punt de sortida dels individus a les relacions socials no és el mateix. L'esdevidre històric ha conformat una societat esglaonada. És un d'aquests glaons socials el qui, per l'avantatge que té, en els inicis de la industrialització i la conformació del SK es fa amb els mitjans de producció. Aquests són els capitalistes: els qui tenen la possessió dels mitjans de producció. D'altra banda estan els obrers, que són aquells que només disposen de la seua força de treball.

Recordem que el mercat és el mecanisme de regulació de l'activitat social i que només atén aquells que acompanyen les seues necessitats de diners. Al SK l'únic mode d'aconseguir

⁴Aquesta definició engloba un ampli ventall de formes de treball, entre d'altres el treball afectiu, i totes plegades formarien la “producció social” de la que tractarem al parlar de RB.

⁵Les teories neoliberals diuen que aquesta part, o salari, com més prop estiga del que es necessita estrictament per a reproduir la força de treball millor per al sistema. Aquest nivell de salari es pot anomenar salari de subsistència.

diners és el treball assalariat. Tota persona que no puga vendre la seua força de treball queda exclosa del mercat⁶. Açò implica que les relacions laborals siguen violentes per definició, l'amenaça de la pobresa penja sobre els caps de les persones, fent que la llibertat per a triar siga una quimera. Al parlar de pobresa i de riquesa hem de tenir clar que estem parlant d'una relació social i no de conceptes aïllats i circumstancials.

5.- Mercat de treball. Subsumpció formal i real

Que el SK és un sistema econòmic més ja ho hem dit. També hem vist alguns conceptes bàsics per al seu anàlisi, com ara valor d'us, valor de canvi, mercat, mercaderia, etc. Anem ara a veure dos trets del SK que també s'han de tenir en compte.

El primer d'aquests és la subsumpció formal. Aparentment les relacions socials es donen entre individus iguals i lliures. Aquesta és una de les nocions bàsiques que regula el funcionament del mercat; al mercat les relacions s'hi fan entre individus en "igualtat de condicions". L'empresari i el treballador són individus que també estan sota la llei de l'oferta i la demanda⁷. Quan acorden mantenir una relació laboral ho fan a un espai que s'anomena mercat de treball i que, com qualsevol mercat, es mou amb aquesta lògica⁸. Si tenim present la condició social d'un i l'altre serà fàcil treure la conclusió de que, baix l'aparença d'igualtat s'amaga la subordinació del treball respecte al capital. El procés de producció no és una qüestió tècnica, cal emmarcar-lo en les relacions socials que genera el SK per veure com encobreix la relació de desigualtat que es dona entre treball i capital. Al amagar aquesta relació està ocultant també el fet l'origen de la valorització és al procés de treball.

El procés de producció té un moment important a la fàbrica⁹. Amb l'inici de la industrialització el procés productiu no experimenta canvis des d'un punt de vista tècnic. És la forma d'organitzar el treball la que canvia. Les formes de producció artesanals varien la seua ubicació i passen a fer-se a les fàbriques. Però no sols canvien de lloc sinó que son sotmeses a noves condicions: major divisió del treball, aplicació de ritmes basats en el càlcul racional i, fruit de la despossessió dels obrers dels mitjans de producció, aparició de la relació salarial. Aquesta supeditació del procés productiu als interessos del capital és el que s'anomena subsumpció formal. La subsumpció formal es dona doncs a l'interior de la fàbrica. Recordem que els obrers per obtenir diners per tal d'anar al mercat tenen poques opcions; açò fa de la subsumpció formal un mecanisme de coacció. El trencament que genera entre

⁶Estem, com deiem al començament, fent abstracció, es a dir, reduint el nombre de variables. Ací hem obviat, p.e., els mecanismes de solidaritat familiar per donar fluidesa al text. El que interessa és treure conclusions de les lògiques que mouen el SK.

⁷Aquesta llei, que més amunt ja hem nomenat, regula els preus en virtut de l'oferta i la demanda dels mateixos que hi ha en un moment determinat al mercat. Simplificant-la ve a dir que com més oferta hi ha d'una mercaderia més barat serà el preu d'aquesta; per contra com més demanda tinga una mercaderia més s'encarirà.

⁸De fet es podria dir que fins aquest segle les relacions laborals es regien pel dret mercantil. El debat al voltant de la "qüestió social" fa emergir el dret laboral com una anomalia que reconeix una relació determinada per la posició social.

⁹Sobre tot a l'inici del procés d'industrialització, al darrer terç del segle XX, fruit dels avenços tecnològics, les formes de treball van sofrir canvis importants.

l'individu i la finalitat del seu treball és un fet que tindrà un impacte brutal en l'individu i en les relacions entre les persones¹⁰.

La subsumpció formal marca l'inici d'un nou mode de producció social. Aquest nou mode és el SK. És en aquest punt on comença la subsumpció real. Açò vol dir la supeditació de l'activitat social al procés de valorització i acumulació de capital. La divisió del treball, el desenvolupament científic i fins i tot la reproducció de la vida es veuen subordinades pel capital. Vegem així com el procés productiu va més enllà de la fàbrica avarcant totes les relacions socials. Només tenim que fixar-nos en la ciència per entendre millor el que ací estem diguent: els descobriments científics estan sempre directa o indirectament vinculats al procés productiu. Ni parlar del sistema educatiu que, afegit als mecanismes d'organització del treball (ara en un sentit ampli del terme treball) i la legislació configuren un marc de relacions que propicia les característiques culturals que afavoreixen la desaparició de les resistències de les persones al sotmetiment a un ordre basat en l'acumulació de capital.

La constitució del capitalisme com a mode de producció amb els mecanismes de subsumpció suposa el desplegament d'un ordre violent i injust com poques vegades s'ha conegut en la història. No anem a fer un llistat de tots els efectes dolents que hé el SK, però si és interessant veure alguns.

Tots els ordres socials tradicionals han estat anihilats pel SK. Paral·lelament s'han creat estructures burocràtiques o bé s'han replantejat els papers d'algunes ja existents, com ara l'Estat. L'emergència de la relació salarial suposa un mecanisme de coerció per a les persones que, per la divisió del treball i la composició de classes de la societat, desposseïdes dels mitjans de producció i desvinculades de la finalitat del seu treball, es veuen sotmeses a una pressió física i psicològica que deixa en paper mullat això dels "individus lliures". L'aplicació del càlcul racional i les tecnologies de medicació al procés productiu, sumades a l'impossibilitat de treballar en tasques que resulten plaenters i que potencien la creativitat i el desenvolupament personal, fan del treball assalariat una forma d'esclavisme diluït baix l'aparença d'una relació entre individus lliures i autònoms¹¹.

La constitució del SK comporta també canvis en l'ideologia i els valors. Apareix l'individualisme i desapareixen la solidaritat i la reciprocitat de les relacions socials. Queda despulat l'individu de les relacions amb altres individus i desapareix el "ser social". La lògica que mou a l'individu comença i acaba en sí mateix, desapareguent "l'altre", al no haver-hi "altre" la finalitat de la vida es torna bromosa. Açò produeix l'escisió de les persones amb sí mateix i amb la resta de les persones. Les repercussions psicològiques són evidents i també les que afecten a les dinàmiques col·lectives. Arrancat l'individu de les relacions amb el grup i passant a primer terme la lògica individual, les persones, lluny de buscar la cooperació, competeixen entre sí per la inclusió individual en aquest ordre d'explotació i sotmetiment. Fins i tot l'Església va tenir que adaptar la seua ideologia al nou paradigma d'acumulació. Els

¹⁰Com a nota curiosa dir que pensem que bona part de l'èxit dels programes de televisió que parlen de bricolatge és degut l'escisió de l'individu i el seu treball, a banda de la separació de la vida de les persones i la natura.

¹¹L'Estatut dels Treballadors marca com a primera condició per a que un contracte laboral no estiga en frau de llei que el treballador signe lliurement. Per suposat els redactors de l'Estatut no es referèixen als condicionants socials com a factors coercitius sinó a que, p.e., l'empresari no apunte amb una pistola el treballador mentre aquest signa, cas que no és molt freqüent.

començaments de la industrialització coincideixen amb la consolidació d'un canvi d'actitud respecte del comerç que començà a les acaballes de l'Edat Mitjana¹²

Uns altres efectes de la supeditació de l'activitat al procés d'acumulació són l'exhauriment dels recursos naturals, la desaparició d'espècies animals i vegetals i la degradació en general de la natura. El sistema productiu té unes necessitats que van més enllà de les necessitats humanes. No es produeix per a les persones sinó que es produeix per al capital. Com que un dels imperatius del SK és la necessitat de creixement constant, el consum de recursos està totalment deslligat del cicle de vida dels humans. Els problemes medi-ambientals tampoc es quantifiquen econòmicament sinó que són externalitzats. Açò vol dir els problemes que genera l'activitat econòmica, de la que no ens enriqueixem tots per igual, no són assumits pels empresaris sinó que són traslladats al conjunt de la societat. En aquest punt s'emporten la pitjor part els països del Sud o Perifèria. Respecte de l'externalització s'ha de ressaltar que també es fa amb les conseqüències socials del procés productiu. Un tema tan actual com la seguretat alimentària també és fruit de la independència de l'economia de la societat.

Ja diem que no era la intenció fer un ampli recull de les malalties que provoca aquest sistema; només volíem veure per damunt les repercussions de la constitució del mode de producció capitalista i la posada en marxa dels mecanismes de subsumpció. Encara que hem fet una breu referència, anem a considerar, molt per damunt, en el següent apartat el paper de l'Estat al SK.

6.- Paper de l'Estat

Hem fet referència a la posada en marxa d'estructures burocràtiques i el replantejament del paper d'altres ja existents; una d'elles és l'Estat.

Aparentment l'Estat es presenta, mitjançant els seus gestors, com un mecanisme per a regular, amb neutralitat, les tensions entre els "agents socials" per buscar "l'interès general". Si a aquesta façana li apliquem la visió que ens donen les teories crítiques de l'economia, veurem que no passa la prova del cotó.

L'Estat, al context del SK, emergeix com un instrument de classe. L'Estat apleix les funcions necessàries per al manteniment i la reproducció del SK, beneficiant sobre tot a les classes dominants. Però pensem que no estaria encertat del tot parlar-hi com si fos una institució establerta pel capital.

L'Estat al SK té dues funcions primordials que són:

- funció d'acumulació; garantir la reproducció del capital
- funció de legitimació; aconseguir l'acceptació social del SK.

La funció d'acumulació suposa la posada en marxa de mesures i polítiques que possibiliten als capitalistes seguir acumulant. No es tracta sols de polítiques fiscals sinó tot un ventall de mecanismes vinculats al procés de reproducció del capital. Açò té a veure amb la subsumpció real. Afecta, per exemple, a les polítiques educatives. L'educació no busca, com seria desitjable, el desenvolupament de les persones. Abans al contrari: es tracta d'un

¹²Açò es pot veure, p.e., en la doctrina sobre el "preu just". En la concepció primigènia de l'Església, les necessitats dels altres calia ttenir-les en compte per a fixar el preu de les mercaderies; açò després es va convertir en "el preu dominant al mercat". Es nota el trànsit d'una concepció comunitària a un altra individualista.

mecanisme de socialització (val a dir de sotmetiment) i d'un servei de subministrament de mà d'obra per als empresaris. Són les necessitats del mercat de treball les que configuren els plans d'estudi¹³.

Per tal d'aconseguir legitimitar el SK l'Estat es veu en l'obligació d'articular mesures que pal·lien les tensions que la dinàmica capitalista genera. Tot l'entramat de l'Estat del Benestar entraria en aquest apartat. També bona part de les "llibertats" que gaudim són essencials per neutralitzar les classes dominades. Amb tot l'Estat, simultaneament, organitza les classes dominants i desorganitza les dominades.

Com deiem més amunt, no estaria correcte parlar de l'Estat com si tingués una orientació totalment definida. L'Estat també pot contradir els interessos del capital. Combina la natura de classe amb certa autonomia per prendre decisions contradictòries. L'Estat d'una banda ha de mantenir l'aparença de neutralitat ; d'altra ha de representar els interessos comuns quan hi han faccions del capital enfrontades. L'Estat del Benestar és també significatiu d'açò que estem diguent. Per un costat sembla afavorir a les persones treballadores (amb el sistema de salut pública, p.e.) i per l'altre intervé en les tensions entre empreses amb tendència monopolística o sectors en tensió (el capital productiu i l'especulatiu, p.e.). Encara que l'Estat del Benestar deixa intacte el poder polític i repressiu de l'Estat. L'Estat no pot fugir del sistema socioeconòmic del que emergeix.

7.- Què hem dit fins ara?

Abans de passar a veure com s'ha arribat a l'actual Estat del Benestar, caldrà fer una síntesi del que hem exposat fins ara.

Hem començat diferenciant entre valor d'ús i valor de canvi. En aquest punt hem observat l'emergència de la mercaderia com a forma predominant i del mercat com a mecanisme de regulació de l'activitat social. El procés industrial com a procés de producció de valor de canvi i el treball assalariat esdevenen, mitjançant el procés de subsumpció formal, en mecanismes de coacció dels individus. En aquest punt, l'esglaonament en classes de la societat es fa evident. La subsumpció real, val a dir el sotmetiment de tota l'activitat social al procés d'acumulació, funda el mode de producció capitalista. És dins d'aquest mode de producció on hem apreciat la parcialitat de l'Estat com àrbitre de la societat.

El SK suposa que el mode de producció no es queda en l'àmbit de la fàbrica, sinó que avarca el conjunt de les relacions entre individus. Dins d'aquest mode de producció l'economia es converteix en l'únic principi de realitat. La constitució del mercat com a mecanisme de regulació posa en primer terme la lògica econòmica. Les necessitats humanes queden supeditades a les necessitats del mercat. El mercat fins i tot significa la imposició de la noció d'individualisme. Aparentment al mercat es relacionen individus lliures i autònoms. Com hem vist, les dinàmiques socials situen als individus en posicions desiguals que tornen les relacions mercantils terriblement injustes. A més, al girar la producció científica al voltant del procés d'acumulació, la noció d'individualisme s'ha incorporat a l'escala de valors socials en primer lloc, deixant sepultades les visions col·lectives i comunitàries. L'individu, apartat de la resta d'individus, queda sol davant la potent maquinària de subsumpció del SK; escindit de sí

¹³A l'UE, p.e., cada cop que l'ERT (el sindicat d'industrials europeus) ha publicat unes "recomanacions" al voltant de l'educació, la Comissió Europea les ha transformat en poc de temps en directrius.

mateix, no troba finalitat a una vida de la que “l’altre”, el ser social o individu col·lectiu, ha desaparegut de l’horitzó. És en aquest moment quan, lluny de buscar la cooperació, lluita amb la resta d’individus per insertar-se com treballador assalariat.

8.-Apunts sobre l’Estat del Benestar

Farem ara un xicotet recordatori de la gestació de l’Estat del Benestar (EB), per a després veure algunes característiques de l’actual període anomenat de Globalització Econòmica.

Al segle XIX el SK té avanços importants. Es consolida el sistema de relacions industrials, amb el treball assalariat com a forma de treball predominant. També l’economia financera creix en aquest segle, assolint als inicis del segle XX certa envergadura. Al llarg d’aquest període, fins al primer terç del s.XX, les polítiques econòmiques seguien els dictats de les teories neoclàssiques de l’economia. No anem a analitzar aquestes, només dir que tenen com a base les teories clàssiques de l’economia¹⁴ i parteixen de l’exaltació de l’individu, posant al mercat com a centre de regulació social. Açò va estar així fins que es va comprovar la seua incapacitat per a explicar i combatre la crisi que vingué després del “crash” de la borsa de Nova York l’any 1.929.

El període immediatament posterior al “crash” del 29, que s’anomena Gran Depressió, va abocar a una crisi mundial. Als anys propers al 29 el món viu moments d’agitació social i política, fruit en bona mesura de la degradació de les condicions de vida de la gent que suposa el desplaçament del SK. Al 1.917 a Rússia va tenir lloc la primera revolució obrera de la història, que va instaurar el règim soviètic. A l’Estat Espanyol també aquest és un temps de forts canvis i moviments polítics. Van passar la dictadura de Primo de Rivera, la proclamació de la II República, la Guerra Civil i, enmig de tot, la consolidació i augment de la incidència social de partits i sindicats d’esquerra, com ara la CNT, el PC i el PSOE. El punt màxim d’aquesta crisi va estar en la 2ª Guerra Mundial.

Per al final de la guerra, les teories que l’economista J.M Keynes havia exposat al seu llibre “La teoria general de l’ocupació, l’interés i els diners”, publicada l’any 1.936, ja gaudien de plena acceptació acadèmica i havien, fins i tot, arribat a l’àmbit polític.

Molt sintèticament, les teories de Keynes es poden resumir en els següents eixos: la plena ocupació com a objectiu de la política econòmica, l’utilització de l’Estat com un instrument indispensable en l’execució de la política econòmica i l’estimulació de la demanda i l’extensió del benestar com a fruit lògic del desenvolupament de les forces productives.

Així que, d’una banda teniem una crisi per a la que les teories neoclàssiques no tenen solució, empitjorament de les condicions de vida generalitzades, amb el consegüent augment de les tensions socials i els discursos antagonistes i, d’altra, l’emergència d’una nova teoria que aporta solucions a la crisi i dona peu a la pacificació social. Amb tot açò tenim els ingredients per a una nova orientació de les polítiques econòmiques per part dels estats, dins, recordem, del paper que juga l’Estat al SK¹⁵. Aquest és el punt de sortida de l’EB.

¹⁴Per si algú té interès en buscar informació dels economistes clàssics, dir que són bàsicament els escrits d’A. Smith, D. Ricardo, J. S. Mill, J. B. Say i Malthus les que componen aquest cos teòric.

¹⁵Havíem dit que l’Estat, per tal d’asegurar la continuïtat del SK, articula mecanismes que a curt termini poden semblar contraris als interessos del capital.

La reconstrucció d'Europa i l'aparició de noves institucions, com ara el Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial, resultat dels acords de Bretton Woods, suposen un estímul per a la inversió i el despegament econòmic¹⁶.

És dins d'aquesta Europa on té lloc l'articulació de l'EB. Hem de tenir presents alguns factors, alguns dels quals ja hem esmentat, que són determinants.

Entre els anys 50 i 70 el moviment obrer manté una consistència considerable, fruit en bona mesura de que a la seua composició predomina la gent vinguda (o que encara roman) al camp. L'augment de la concentració poblacional a les arees urbanes es dona en aquest període, encara que des de principis de segle ja hi trobem algunes megaciutats. La gent que viu a les ciutats manté estrets vincles amb el camp: la majoria fa poc que l'han abandonat o encara tenen família enllà. Les societats rurals tenen la solidaritat i la visió comunitària molt arrelades. Açò fou traslladat d'alguna manera al moviment obrer.

Aquests anys arranquen amb la reconstrucció europea després de la 2ª Guerra Mundial, la qual cosa esdevé en un fort creixement de la inversió, que es tradueix en increment de l'ocupació i el consegüent augment de la demanda. També és de resaltar l'aplicació als processos productius de d'innovacions tecnològiques, que van aparéixer durant la guerra fruit de la investigació militar. Aquests avanços tenen implicacions no sols al moment de la producció, sinò també al del consum. A l'àmbit estrictament productiu (val a dir a la fàbrica) l'aplicació de tecnologia suposa increments de la productivitat o capacitat de produir.

L'increment de la productivitat augmenta les possibilitats de beneficis per als empresaris: ara poden fabricar més unitats de cada producte per unitat de temps (on feien una cadira per cada hora, p.e., ara hi fan cinc), llavors necessiten col·locar al mercat major nombre d'unitats. Açò en un primer moment és absorbit per la incorporació de gent a l'esfera del consum per l'augment de l'ocupació, però poc després ja no hi seria suficient. Es feu necessari la introducció de noves formes de consum¹⁷. L'aparició d'electrodomèstics, per exemple, és significativa. Induits pels missatges de la publicitat, a la que s'apliquen les noves tècniques de marketing, la gent incorpora a la seua vida aparells que "els faran més lliures". D'una banda açò implica la dependència tecnològica de les persones i una passa més en la degradació de la condició humana; la dependència de la tecnologia garanteix un nivell de consum elevat, a banda d'altres implicacions. D'altra banda la incorporació de nous productes a la quotidianitat de la gent suposa l'alliberament de mà d'obra per al procés de producció econòmica. La llavadora va restar hores de feina a les persones que feien la bugada a les cases (la inmensa majoria dones), açò, sumat a la necessitat d'obtenir més diners per tal de mantenir el nivell de vida considerat socialment "acceptable" feu possible la incorporació de més gent al procés productiu, a un moment en que l'atur no hi era a l'horitzó¹⁸.

Per últim, cal resaltar que durant el període d'emergència de l'EB el món es troba inmers en l'anomenada Guerra Freda. Al marge del potencial militar, els dos blocs enfrontats pugnaven

¹⁶Alguns autors assenyalen les teories de Keynes com el fet determinant de la nova etapa de creixement econòmic. Trobem més encertada la postura dels qui relacionen aquest moment amb les condicions que determinen les ones a llarg termini del capitalisme: taxa elevada de rendiment del capital, que dona peu a la intensificació de l'acumulació i de renovació tecnològica i que permet l'avanç de l'ocupació i del consum..

¹⁷A més de l'expansió de les empreses a l'àmbit internacional, apareguent les empreses transnacionals (ETN). També s'inicia un procés d'ampliació d'espais on treure beneficis, incorporant vesants de la vida de les persones a lògica mercantil. Aquest darrer tret es veurà intensificat als darrers trenta anys.

¹⁸Cal recordar que estem fent un exercici descriptiu, totalment subjectiu (però no més que qualsevol altra narració històrica, siga assaig o novel·la), però que no implica la identificació del qui signa amb els fets narrats, siga el paper de les dones o el desenvolupament econòmic; malgrat que al llarg del text sí que hi vaig fent alguna opinió, fruit com diem de la subjectivitat de l'autor.

per fer aparéixer com més òptim el seu sistema econòmic. El bloc de l'Est suposava un referent per a molts partits i sindicats de l'Oest. Açò empenyia els governs occidentals a concedir reformes als estats per tal d'aconseguir l'adscripció de la gent (i dels seus "representants", per descomptat) i desactivar els discursos que podaven en perill la continuïtat del SK.

L'entramat de l'EB fou desenvolupat enmig d'aquests condicionants. Sistemes de salut pública, pensions, educació, cobertura per als moments d'atur i incapacitat laboral, etc. A més de la participació de l'Estat com agent actiu del cicle econòmic, mitjançant la participació a empreses, algunes en sectors estratègics.

Alguns autors parlen d'aquesta etapa del capitalisme com l'etapa daurada. Trobem augments de la productivitat acompanyats d'incrementos salarials i millores en les prestacions públiques, tot açò enmig d'un creixement econòmic sense parangó a la història. Alguns veuen ací una "tercera via" o "capitalisme mixte".

Aquesta etapa té el seu desenllaç en la crisi de 1.973, que obri pas a noves polítiques econòmiques. Molts autors identifiquen la crisi del 73 amb la crisi del petroli. Afirmen que sobrevingué per un augment del preu del petroli. Aquesta visió ignora les contradiccions que són inherents al SK.

Un dels paràmetres que constata la salut del SK és la taxa de guanys o beneficis. El SK funciona sobre la base de que els empresaris logren una rendabilitat suficient al capital que inverteixen. Per explicar-ho d'una forma gràfica podem veure-ho com una divisió: al numerador tindriem els beneficis i al denominador els empresaris entre els que s'ha de repartir; el resultat seria la taxa de guanys. A finals dels anys 60 i principis dels 70 aparegué a la majoria de les economies, un trencament entre la capacitat de produir i la capacitat d'absorció del mercat. Quasi es podria parlar d'una situació de sobreproducció. Aquesta va esdevindre en una caiguda de la taxa de guanys: el denominador augmentava més que el numerador. Recordem que el capital necessita revaloritzar-se per a la seua existència; en aquesta situació el capital involucrat en la producció resultava excessiu.

La caiguda de la taxa de guanys fou determinant en la crisi del 73 però altres factors tingueren importància. La situació de plena ocupació enfortia el moviment obrer. la construcció de l'EB era sustentada en bona mesura pels impostos de gravar els beneficis del capital. A més els preus de les matèries primes van pujar en aquests anys, en especial el del petroli. L'increment del preu del petroli es deu per un costat al bon moment econòmic, la qual cosa va estar aprofitada pels països productors, i per altre a l'anunci de la crisi¹⁹.

La crisi del 73²⁰ suposà el qüestionament de les teories de Keynes i l'EB com a model d'organització. Es reprengueren les teories neoclassiques i liberals, apareguent el neoliberalisme com a doctrina econòmica predominant. Per als neoliberals la crisi està motivada per la rigidesa dels mercats, especialment el laboral. El mercat, afirmen, deu convertir-se en el regulador de l'ordre social, sense interferències. L'Estat només deu tractar la política exterior, la defensa i l'ordre intern (repressió). No cap major quantitat de cinisme en dues línies.

¹⁹Açò es diu "profecia autocumplida". En bona mesura l'anunci de que estava apunt d'arribar un període de crisi va precipitar la mateixa.

²⁰Un aspecte de la crisi que no hem esmentat per no allargar interminablement aquest escrit, que va més enllà de fer una introducció, és la caiguda del patró dolar-or. El dolar deixà de ser convertible en or, açò afectà als mercats de divises: apareix un tipus de canvi més flexible, la qual cosa introdueix més inestabilitat als mercats financers.

Les teories neliberals s'ajusten com un guant als interesos del capital, per això no van tardar gaire en posar-les en marxa. La primera conseqüència va estar l'aparició de l'atur com a fenomen massiu. Les repercussions d'aquest fenomen en la vida de les persones són brutals. Recordem que més amunt hem parlat que al SK les persones treballadores depenen del seu pas pel mercat de treball per a obtenir diners. L'atur deixa fora del mercat a les persones: el mercat no es fa càrrec dels insolvents. D'altra banda, al període de gestació de l'EB, el moviment obrer estava en un bon moment. L'aparició de l'atur i la introducció de nous hàbits de vida, sumades a la incorporació al mercat de treball d'una generació que ja ha viscut a les ciutats i s'ha trobat amb l'EB "ja fet", té un efecte desmobilitzador considerable. El fenomen de l'atur i les seues repercussions són molt importants per entendre la idoneïtat de la proposta de la Renda Bàsica.

9.- La Globalització Capitalista

Fer una síntesi del procés que anomenem Globalització Capitalista (GC) resulta extremadament difícil. Tant per la suma de mecanismes que hi intervenen, com per la interrelació i la retroalimentació entre els mateixos. Com que de tot el que estem parlant hi ha molta literatura no ens estendrem massa. Els que ens interessava era donar els elements bàsics que configuren el SK; això ho hem fet als set primers punts. Al final del present escrit donarem bibliografia per tal de poder aprofundir en els temes que ací hem apuntat.

La GC no és altra cosa que l'etapa actual del capitalisme. Sovint escoltem que creix el discurs anti-globalització, però poques vegades es parla d'anti-capitalisme (al menys als mitjans de comunicació). Nosaltres pensem que és la mateixa cosa. Hi han algunes diferències respecte d'èpoques anteriors però vivim sotmesos al mateix sistema.

La GC suposa comerç internacional, però en escales que no s'havien conegut fins ara. Açò va lligat a la competitivitat i les relacions internacionals. El capitalisme necessita créixer i expandir-se i no té pietat ni amb els propis capitalistes. Aquests competeixen entre sí. Açò suposa la necessitat de la inversió constant i la rendibilitat econòmica com a parametre per excel·lència. L'escala de producció va lligada a la rendibilitat: no és el mateix produir una cadira en una hora que cinc o cinc mil, el cost per unitat resulta molt més barat. Però l'escala de producció va lligada també a l'escala de distribució. Quan la producció sobrepassa la capacitat d'absorció del mercat més pròxim, cal buscar nous mercats per vendre les cadires²¹. Apareix així una competència internacional com no s'ha vist mai.

Per a fer front a aquest nou escenari de competència internacional els capitals s'alien estratègicament (territorial o sectorialment) En aquest procés d'expansió apareixen estructures noves. Apareixen d'una banda les empreses transnacionals (ETN), que a hores d'ara ja han esdevingut en xarxes empresarials (un embolic que va més enllà de l'estructura tradicional matriu-filial). Les ETN operen arreu del món, però les seues inversions no busquen el mateix a tots els llocs: les inversions que fan als països del Sud o Perifèria cerquen mà d'obra barata, avantatges fiscals i polítiques medi ambientals més favorables; mentre al Nord o Centre inverteixen en alta tecnologia i nous serveis, entre d'altres.

L'expansió no és només territorial. A banda de la internacionalització del capitalisme (que sempre ha tingut eixa vessant internacional), ens trobem avui amb una expansió en profunditat. El SK intenta convertir tots els àmbits de la vida en negoci. Les activitats mercantils s'amplien

²¹ Açò no es fa per igual arreu del món. Hi ha zones que queden excloses i parts de la societat que veuen com el seu nivell de renda no els permet participar d'aquesta expansió.

per moments. L'oci és un bon exemple: la gent a banda de produir valor a la fàbrica o l'oficina, també produeix als seus moments de descans, posem per cas les grans superfícies comercials o la indústria del turisme. Però a més d'açò trobem com el capital absorbeix activitats directament relacionades amb la vida. L'educació, la sanitat, els medicaments i, fins i tot la reproducció de la vida (productes transgènics, clonacions, etc.) queden sota el domini de les ETN i fora la influència de les persones. Com vegem la democràcia es fa incompatible amb el predomini de l'economia.

La distribució a gran escala implica l'apertura de les fronteres a les mercaderies. Un altre tret de la GC és l'apertura desigual de les fronteres o lliure comerç en el llenguatge dels experts. En aquesta part tenen especial participació les institucions de Bretton Woods: el Banc Mundial (BM), el Fons Monetari Internacional (FMI) i l'Acord sobre Arancels (GATT), que es negocia per "rondes" i que després de la "Ronda Uruguai" passa a ser l'Organització Mundial del Comerç (OMC). A aquestes institucions estan representats quasi que tots els països i, sota la forma de negociacions democràtiques "acorden" les normes que regulen el comerç internacional i bona part de la política interna dels països.

Un altre tret de la GC és l'aplicació de les noves tecnologies de la comunicació al procés productiu. Aquesta implica l'augment de possibilitats productives per al capital. Dit d'una altra forma: com que hi ha un nou escenari de competència global i les fronteres ja no suposen restriccions al trànsit de mercaderies, la deslocalització de seqüències productives es torna atractiva per als empresaris. Les tecnologies informàtiques aplicades a la comunicació (la telemàtica) permeten controlar a distància el moment de la producció. Així és possible fabricar parts d'un producte a distintes parts del món i després ensamblar-les²².

La competència afecta també a les persones treballadores. En un context d'atur estructural els treballadors del Centre i la Perifèria lluny de cooperar, competeixen entre sí. Com que parteixen de punts diferents, els uns veuen com a competència deslleial les condicions de treball que accepten els altres. La lluita entre els de baix és despiatada.

Un altre element de la GC és la preponderància de l'economia especulativa sobre la productiva. La caiguda dels canvis fixes, basats en el patró dolar-or va afavorir la desregulació dels mercats financers. El procés resulta un poquet llarg i per falta de temps no ens extendrem molt²³. Només resaltar que en la consolidació de l'hegemonia de l'economia especulativa apareix el deute extern dels països de la Perifèria. A més el control de les divises pels agents financers els permet el domini de l'economia i redueix el marge de maniobra dels Estats.

El nou escenari de GC implica la creació de blocs regionals supraestats. L'UE és fruit d'aquest procés. Els capitals europeus veuen la necessitat d'aliar-se per formar un espai econòmic homogeni que permeti la circulació de mercaderies. A banda es doten de barreres per a fer front a altres blocs (sobretot als "països emergents": Sudest Asiàtic, etc.) Açò, a banda de contradictori amb el "lliure comerç", suposa un replantejament del paper dels Estats. Ara l'Estat ja no serveix els interessos del capital nacional, sinó els dels capitals transnacionals. L'allunyament de les institucions de les persones es fa evident en aquest punt, tornant la burcràcia capitalista encara més inhumana i anti-democràtica si cap.

²²Com sempre a la història del capitalisme, açò és possible per que els empresaris no assumeixen tot el cost del procés productiu, allò que es diu externalització. En aquest cas s'obliden del cost social derivat dels baixos salaris i del cost mediambiental fruit del consum de recursos, la producció de residus i les infraestructures necessàries per al transport.

²³Com que els qui estem en açò que diguem "lo social" no som professionals de res i tinguem que buscar-nos la vida com puguem (igual que la resta de mortals) sempre anem a curtes amb el temps. Així que tinc que entregar l'escrit i no hem queda temps per extendre'm.

Ara cadascú que extraga les consquències que es deriven de les dinàmiques capitalistes en general i de la Globalització en particular.

10.-La Renda Bàsica com instrument

Al començar l'escrit intentàvem posar de relleu la multiplicitat de vesants de la vida de les persones. No sols som treballadores, sinò també consumidores, pares, mares, educadores, ciutadanes, ... L'esquerra tradicionalment ha basat el seu discurs en la subjectivitat obrera. Pensem que açò és imprescindible, però sense perdre de vista que no som obrers per gust sinò per necessitat. Hem de transgredir eixa subjectivitat, acabar amb el sistema que la fa emergir i fundar-ne uan societat nova basada en la llibertat, la cooperació i el respecte i la comunicació amb la natura.

La RB reconeix aquesta multiplicitat d'identitats i les potencia. Aquest és de fet el camí que hem tria a l'Estat Espanyol les persones que la defensem. No cal ser obrer per demanar-la. Dones, immigrants, persones preses, ... la RB per a ser s'hs d'incorporar a totes les lluites.

Encara que la multiplicitat té els seus perills. Només citar John Zerzan que ens llança un avís:

Una cosa que en xicotetes dosis podria resultar saludable, un escepticisme sobre caracteritzacions del tipus "açò o lo altre" arriba a la prescripció altament qèstionable de rebutjar tot allò que no siga ambigu. Dir que no pot existir la posició del sí ni la del no esdevé una paràlisi del relativisme, a la que el company adequat per a "oposició" seria "impotència"

David Muñoz
Membre de CORCÓ i
de BALADRE

Bibliografía

Globalización capitalista, luchas y resistencias
VVAA, Baladre-Virus

Modelos económicos
Andrés Bilbao, Talasa

El desorden Neoliberal
Pedro Montes, Trotta

Teoría del desarrollo capitalista
Paul M. Sweezy, Fondo de Cultura Económica

El Capital, libro I, vol.1
Karl Marx, Siglo XXI

Futuro Primitivo
John Zerzan, NUMA